

РОЗДІЛ 1

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК 340.12:340.15:340.5:340.134

СИСТЕМА ПРАВА І ПРАВОВА СИСТЕМА: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Ісаков В.В.,
магістр історії, спеціаліст з фінансів,
студент центру післядипломної освіти
Запорізький національний університет

Стаття присвячена дослідженню проблеми теорії держави та права щодо становлення системи права й правової системи в історико-правовому аспекті. У статті здійснюється огляд історії розвитку світових правових систем та розуміння системи права з різних точок зору. Автор досліджує становлення різних правових сімей: далекосхідної (китайсько-японської), мусульманської, традиційної, які виникли в епоху станово-кастового суспільства на ідеологічно-релігійних засадах та англо-американської, романо-германської й соціалістичної, які були відповіддю на економічні й політичні умови нового громадянського та капіталістичного суспільства. Таким чином, у статті досліджено ретроспективне розуміння правової системи й системи права. Автором формулюються висновки про те, що правова система є ширшим поняттям, ніж система права, маючи узагальнюючий правовий характер, натомість система права входить до правової системи, будучи засадничою системою в системі.

Ключові слова: система права, правова система, правова сім'я, загальне право, прецедент, об'єктивне право, публічне і приватне право, законодавство.

Isakov V.V. / СИСТЕМА ПРАВА И ПРАВОВАЯ СИСТЕМА: ИСТОРИКО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ / Запорожский национальный университет, Украина

Статья посвящена исследованию проблемы теории государства и права относительно становления системы права и правовой системы в историко-правовом аспекте. В статье осуществляется обзор истории развития мировых правовых систем и понимания системы права с учетом различных точек зрения. Автор исследует становление различных правовых семей: дальневосточной (китайско-японской), мусульманской, традиционной, которые появились в эпоху сословно-кастового общества на идеологически-религиозных основах и англо-американской, романо-германской и социалистической, которые были ответом на экономические и политические условия нового гражданского и капиталистического общества. Таким образом, в статье исследовано ретроспективное понимание правовой системы и системы права. Автором формулируются выводы о том, что правовая система более широкое понятие, чем система права, имеющая обобщающий правовой характер, а система права входит в правовую систему, являясь основообразующей системой в системе.

Ключевые слова: система права, правовая система, правовая семья, общее право, прецедент, объективное право, публичное и частное право, законодательство.

Isakov V.V. / THE SYSTEM OF LAW AND THE LEGAL SYSTEM: HISTORICAL LEGAL ASPECT / Zaporizhzhya National University, Ukraine

The article is devoted to problems of theory of state and law regarding the establishment the system of law and legal system in the historical legal aspect. The article is a review of the history of formation of the world's legal systems and understanding of the legal system from different points of view. The author explores the emergence of different legal families: far east (China, Japan), muslim, traditional, which appeared in the era of a caste society on ideological and religious foundations of anglo-american, roman-german and socialist, which were a response to the economic and political conditions of the new civil and capitalist society. The article explores the etymology, definition, genesis factual and legal development of the legal system and the system of law. The author also examined the discrepancy concepts of the legal system and the system of law in domestic science and analyzed the different views and approaches to the understanding of these concepts. He believes, that the internalization of legal life of different countries and peoples led to the structuring of the national legal systems, combining them around influential states and by the formation of the world legal community – family law. Thus the article studied retrospective understanding of the legal system and the system of law. The authors formulate conclusions that the legal system a broader concept than a system of law, which has the legal nature of the synthesis and the system of law is part of the legal system as an image of the system in the system.

Key words: system of law, legal system, legal family, common law, precedent, objective right, public and private law, legislation.

У історико-історіографічному аспекті питання становлення правових систем та розвитку системи права є актуальним, бо це питання торкається форми і змісту існуючого права. Актуальність обраної теми також полягає в поєднанні історіографічного та історичного аспектів в дослідженні.

Метою статті є розкриття різних поглядів дослідників на систему права та правову систему, порівнюючи їх та знаходячи спільне та відмінне.

У своїх працях увагу даній проблематиці приділяли українські дослідники: Скакун О. Ф. [1], Кириченко В. М., Куракін О. М. [2], Кельман М. С., Мурашин О. Г. [3] та ін.

Наприклад, на думку О. Ф. Скакун, система права входить до правової системи. Вона аргументує свою думку тим, що правова система – це комплекс взаємозалежних

і узгоджених юридичних засобів, призначених для регулювання суспільних відносин, а також юридичних явищ, що виникають унаслідок такого регулювання (правові норми, правові принципи, правосвідомість, законодавство, правові відносини, юридичні установи, юридична техніка, стан законності, правова культура та її деформації, правопорядок). Правовою системою є обумовлена об'єктивними закономірностями розвитку суспільства цілісна система юридичних явищ, що постійно діють унаслідок відтворення і використання людьми та їх організаціями (насамперед державою) для досягнення своїх цілей. Держави мають свої національні правові системи. Історично склалося так, що у кожній країні діють свої правові звичаї, традиції, законодавство, юрисдикційні органи, сформувалися особливості правового менталіте-

ту, правової культури, що й об'єднується загальним поняттям «правова система», яке містить у собі, по суті, усі правові явища. Право є нормативною основою правової системи.

Введене у вітчизняну юридичну науку на початку 1980-х рр. поняття «правова система» формується, на погляд О. Ф. Скакун, за аналогією з «політичною системою» у політології та «економічною системою» в економічній теорії. Як комплексну характеристику юридичної сфери життя конкретного суспільства правову систему вона відрізняє від системи права, вважаючи її правовою категорією, яка означає внутрішню будову, внутрішню структуру права держави. Система права – це об'єктивно обумовлена системою суспільних відносин внутрішня структура права, яка складається з взаємозалежних норм, логічно розподілених за галузями, підгалузями та інститутами. Це науково організована сукупність правових норм, розподілених за групами – правовими інститутами, зведеними у підгалузі, які утворюють галузі – цілісні нормативні утворення [1, с. 238-240]. Натомість В. М. Кириченко і О. М. Куракін розуміють під правовою системою сукупність взаємопов'язаних, взаємодіючих і взаємоузгоджених правових засобів, за допомогою яких держава здійснює регулювання суспільних відносин, а під системою права – обумовлену об'єктивними факторами внутрішню будову права, що характеризується єдністю і узгодженістю всіх її норм, розподілом їх на галузі, підгалузі та інститути права. Проте, вони також правову систему вбачають ширшою за систему права, вважаючи, що система права є складовим елементом правової системи. На їхню думку, система права відображає тільки внутрішню будову права як сукупність правових норм [2, с. 134-135]. М. С. Кельман та О. Г. Мурашин використовують утверджене в юридичній літературі визначення системи права як обумовленої економічним і соціальним устроєм структури права, що виражає внутрішню узгодженість і єдність юридичних норм й одночасно їх поділ на відповідні галузі, підгалузі та інститути права. При характеристиці системи права вони наголосили на її об'єктивному характері як явища, що укладається не довільно, а у зв'язку із системою існуючих суспільних відносин. Ведучи мову про єдність права, Ф. Енгельс підкреслював, що «у сучасній державі право повинно не тільки відповідати загальному економічному становищу, не тільки бути його виразом, але також бути внутрішньо узгодженим виразом, що не спростовувало б саме себе в силу внутрішніх протиріч». Існуючий соціальний лад суспільства і держави визначає в кінцевому рахунку ту або іншу систему права, його внутрішню будову. Система права демонструє, із яких частин складається право й як вони співвідносяться між собою. Кожному історичному типу права властива своя система, що відбиває особливості цього типу держави. В основі системи права лежать юридичні приписи, що групуються усередині неї як цілісні композиції. Вони відбивають у системі права такі якості, як об'єктивність, узгодженість правових норм, їхню єдність, розходження, спроможність відокремлення.

Правові норми, крім іншого, забезпечують динамізм системи права, роблять рухливими її елементи, забезпечуючи тим самим усталеність системи права в цілому. В міру зміни суспільних відносин з'являється необхідність й у нових юридичних нормах, що відбивають ці зміни. Відбувається якісне наповнення структурних елементів системи права, готових до відокремлення відповідно до специфіки регульованих ними суспільних процесів.

Питання про систему права неодноразово було предметом дискусій серед фахівців. Підвищений інтерес до цього питання пояснюється теоретичним і практичним його значенням. Від правильного його вирішення залежать напрямки кодифікації законодавства, проведення наукових досліджень у галузі юриспруденції, викладання юри-

дичних наук. Перша дискусія відбулася у 1938–1940 рр., в ході якої були вирішені основні питання цієї проблеми. Друге обговорення було проведено у 1956–1958 рр. на сторінках журналу «Советское государство и право», де знову були порушені деякі питання першої дискусії, зокрема здійснено аналіз того, чи виправдала себе система права, сформована в кінці 1930-х рр. Втретє журнал «Советское государство и право» повернувся до цієї проблеми у 1982 р., опублікувавши матеріали засідань тогочасного круглого столу. Тоді вже під системою розумілось складно організоване ціле, яке містить окремі елементи, об'єднані різноманітними зв'язками і взаємовідносинами. Й на сьогодні будь-яка система передбачає два основних компоненти: структуру – обумовленість і «набір» стосовно самостійних елементів у рамках єдиного процесу, явища та взаємодію елементів структури, яка є стійкою єдністю елементів, зв'язкою яких виражає впорядкованість, стійкість відносин, при цьому забезпечуючи зберігання цілісності, єдності явища як системи й утворюючи її каркас. Таким чином, єдність елементів передбачає їх взаємодію між собою, що є способом існування системи. Завдяки взаємодії кожний елемент набуває своєрідних властивостей, притаманних системі в цілому. Його функціонування без системи неможливе. Отже, сучасне визначення системи права полягає в об'єктивно зумовленій внутрішній організації права певного суспільства, яка полягає в єдності і погодженості усіх юридичних норм та їх диференціації за галузями, підгалузями та інститутами [3, с. 258-259].

Слушною є думка О. В. Зайчука та Н. М. Оніщенко про те, що внутрішня будова права визначається як його система. Вчені під правовою системою розуміють сукупність таких складових, як юридичні норми, принципи, інститути, правові установки, правові погляди, гіпотези, ідеї та правова культура, тобто сукупність узгоджених й пов'язаних юридичних засобів, за допомогою яких держава справляє нормативний вплив на суспільні відносини. Слідуючи такій логіці, правова система має охоплювати нормативну, організаційну, концептуальну, культурну сторони правової реальності. Обумовлена об'єктивними закономірностями розвитку держави й суспільства правова система відіграє провідне місце при характеристиці права та стану законодавства. На думку науковців, система права, на відміну від правової системи, є сукупністю впорядкованих і взаємоузгоджених між собою норм права, які характеризують його внутрішню будову, будучи складовим елементом правової системи [4, с. 610-612].

Вчений К. Г. Волинка при вивченні ознак права значну увагу приділив його системності, вважаючи, що регулювання і охорону суспільних відносин право здійснює через відповідну систему правових норм. Саме тому система права – це об'єктивно обумовлена структура (будова) права, що виражає внутрішню узгодженість і єдність юридичних норм й одночасно їх поділ на відповідні галузі та інститути. Тобто система права демонструє, з яких частин складається право і як вони співвідносяться між собою, характеризуючись об'єктивністю, узгодженістю правових норм, єдністю та диференціацією. Система права – явище об'єктивне, що складається під безпосереднім впливом соціально-економічних відносин, політики, ідеології, культури. Тому саме право є узгодженою і взаємозалежною цілісною системою, в якій норми групуються в чітко визначеному порядку, а також є складним ієрархічним утворенням, що будується під впливом єдності (інтеграції) й диференціації. Науковець вже під правовою системою розуміє найширшу збірну категорію, що відбиває всю правову організацію суспільства. Проте, система права – це його суто внутрішня будова, що виступає складовим компонентом правової системи [5, с. 134-135].

Дослідник Є. О. Гіда дослідив загальну правову систему суспільства як комплекс взаємопов'язаних, взаємоузгоджених та взаємозалежних між собою правових явищ і процесів, що розвиваються системно, циклічно й послідовно, а також правових інститутів, які здійснюють управлінський вплив на суспільні відносини у відповідності з чітко визначеною процедурою.

Історично склалось так, що в кожній країні діють свої правові звичаї, традиції, юрисдикційні органи, сформувалися особливості правового менталітету, правової культури, що й об'єднується загальним поняттям «правова система». У будь-якій державі правова система детермінована історичними та географічними факторами та є частиною соціальної системи держави [6, с. 111-112]. Доречним є визначення Ю. А. Ведернікова про правову систему як комплекс взаємопов'язаних і узгоджених юридичних засобів, призначених для регулювання суспільних відносин та юридичних явищ, що виникають внаслідок такого регулювання. Якщо правова система виражає реально існуючий комплекс взаємопов'язаних юридичних засобів та явищ, то правовий тип (сім'я) – це узагальнююча теоретична модель правового змісту, яка має штучний характер, будучи результатом наукової класифікації й відображаючи загальні та особливі риси конкретних національних правових систем. Тому тип (сім'я) правової системи – це сукупність національних правових систем держави, які мають загальні риси, що виявляються в єдності закономірностей і тенденцій розвитку, домінуючих форм (джерел) і принципів права, систем права та законодавства, організації правових установ, насамперед судової системи, схожості правових категорій та понять. Тому доцільним є загальна класифікація основних правових систем світу за спільністю історичних коренів виникнення та подальшого розвитку, спільністю основного юридичного джерела (форми) права, єдністю у структурі системи і норм права, спільністю принципів регулювання суспільних відносин та єдністю юридичної техніки. Здебільшого розрізняють:

1. Романо-германську сім'ю (тип) – у правовому житті суспільства головним є об'єктивне право, тобто законодавство (країни континентальної Європи – Італія, Франція, Німеччина, Україна та ін.). У ній виділяють 2 правові групи:

- а) романська – Франція, Люксембург, Нідерланди, Португалія, Італія, Іспанія та ін., де головною є національна правова система Франції;
- б) німецька – ФРН, Австрія, Швейцарія та ін., де головною є національна правова система Німеччини.

2. Англосаксонську сім'ю (тип) – у правовому житті суспільства основне значення має юридична практика, тобто адміністративний або судовий прецедент (Англія, Північна Ірландія, США, Канада, Австралія, Нова Зеландія, колишні колонії Британської імперії та ін.). У ній виділяють 2 правові групи:

- а) англійське загальне (судове) право (Велика Британія та ін.);
- б) американське право (США, Канада та ін.).

3. Релігійно-традиційну сім'ю (тип) – у правовому житті суспільства головним є правова ідеологія, а в мусульманських державах – релігійна ідеологія. У ній виділяють 3 правові групи:

- а) релігійно-общинна (мусульманська, індуська, християнська групи);
- б) далекосхідна традиційна (китайська, японська групи);
- в) звичаєва общинна (африканська група) [7, с. 63-64].

Деякі дослідники (М. С. Кельман, О. Г. Мурашин та ін.) за ідеологічним критерієм виокремлюють соціалістичну правову сім'ю. Правові системи країн, що входили до соціалістичної правової сім'ї, належать до романо-германської правової сім'ї. В цих правових сім'ях схожі

норми права, юридична термінологія, юридична наука, що були утворені на базі римського права тогочасними європейськими та радянськими юристами. Основні відмінності від континентального права зумовлені класовим характером. У структурі соціалістичного права немає поділу на публічне і приватне право. Натомість існує поділ за галузевим критерієм. До цієї правової сім'ї належать національні правові системи сучасних Китаю, Північної Кореї, Куби та ін. Незважаючи на те, що країни, які утворилися на території колишнього СРСР, проголосили демократичний шлях розвитку своїх внутрішньо-національних правових систем, вони залишаються деякою мірою у межах постсоціалістичного правового поля, що не оминило й Україну. Це пояснюється наявністю значної частини галузевого законодавства, яке приймалось ще в умовах СРСР й зараз трансформується.

З Нового часу проявилась тенденція подолання стану-кастової самоізоляції правових систем різних країн, посилення їх взаємодії, інтеграції та створення світових правових сімей. Взаємодія правових систем набувала різноманітних форм, яка здійснювалася шляхом:

- а) широкої рецепції (запозичення) національних правових систем;
- б) насильницького впровадження іноземного права;
- в) трансплантації принципів права одних країн у правові системи інших країн [3, с. 380].

На думку Л. М. Бостан, умови для інтернаціоналізації права склалися вже в середні віки, але їх остаточне утворення пов'язане з процесом утвердження панування капіталізму в Англії і Франції, перетворенням їх у найбільші колоніальні держави світу. На цій базі виникли дві великі групи держав, правові системи яких склали «правові сім'ї» або «правові системи світу»: англосаксонська (острівна) та континентальна.

Процес створення англосаксонської правової сім'ї пов'язаний з колоніальною політикою. Зміст і форма англійського права були складними й недоступними для широкого сприйняття в інших частинах світу. Тому англосаксонська правова сім'я перетворилася у світову систему шляхом трансплантації або насильницького впровадження основ англійського права в ході колоніальної експансії. На відміну від англо-американської, континентальна (романо-германська) правова сім'я формувалася під впливом правової системи Франції, і особливо наполеонівських кодифікацій, здійснених на початку 19 ст. Спочатку континентальна сім'я містила в собі правові системи ряду країн європейського континенту, які успадкували основні поняття, конструкції і загальний дух римського права. До цієї сім'ї належали правові системи «романських» держав: Франція, Голландія, Бельгія, Іспанія, Італія, Німеччина. Німецький фактор, що відбив синтез варварського (німецького) і римського права, став суттєвим, бо континентальна система стала називатися романо-германською правовою сім'єю. Континентальна система права у своєму розвитку вийшла за межі європейського континенту. Через вплив римсько-іспанських правових традицій її в 19 ст. сприйняли практично всі латиноамериканські держави, де рецепція французького і римського права була значною. Основні елементи структури й окремі положення континентальної системи були трансплантовані в 19 і на початку 20 ст. у африканських та азіатських колоніях Франції, Бельгії, Голландії, Німеччини. У 2 половині 20 ст., коли ці колонії отримали незалежність, їх правові системи залишилися «прив'язаними» до романо-германської правової сім'ї.

Трансплантації англійського права сприяли 2 судові доктрини, які з'явилися на початкових стадіях англійської колоніальної експансії. Відповідно до першої, англійське, котрий вирушає за кордон, «бере з собою» англійське право. Тим самим англійський суд гарантував англійцеві, який знаходиться в англійських колоніях

(«за морями»), збереження всіх свобод і демократичних інститутів, що існували в самій метрополії. Відповідно до другої доктрини, сформульованої в 1693 р., у випадку освоєння англійцями «незаселених» земель місцеве індійське й інше туземне населення не мало сприйматись як «нецивілізоване». У цих колоніях вважалися чинними всі закони Англії (у колоніальній практиці: статuti, «загальне – судове право» і «право справедливості – прецедентне право»), що запроваджувалися в судах, створених англійськими колоністами. Уведення в дію положень англійського права в колоніях переселенців здійснювалось на основі судових доктрин й шляхом видання спеціальних королівських хартиї, а також законів парламенту. Таким чином, спеціальними актами англійське право було введено в північноамериканських колоніях, поширюючись на Канаду, Австралію, Нову Зеландію, Південну Африку, на базі яких оформилися англійські домініони. Нормативними королівськими актами англійське право впроваджувалося «згори» й в нових колоніях Азії та Океанії. Як правило, англійці не знищували цілком у колоніях традиційне місцеве право (наприклад, індуське, мусульманське, звичаєве), а визначали за допомогою англійського законодавства або колоніальної влади межі його застосування. Це призвело до виникнення своєрідних змішаних правових систем, що склалися з елементів англійського та місцевого права. До країн з такою правовою системою відносять й США, право яких, при його генетичних зв'язках і структурній подібності до англійського права, в ході історичного розвитку набуло своєрідних рис. Воно не сприйняло деякі англійські судові рішення, що мали суто середньовічне походження (у галузі земельної власності, спадкування). У той же час в американському праві зародилось чимало нових прецедентів (наприклад, у праві корпорацій, договірному праві), орієнтованих на саморегульовальні сили в економіці. Прецедентне право США починає відігравати самостійну роль у системі загального права, тому багато західних юристів вважають за необхідне розрізнити дві системи загального (прецедентного) права – англійське та американське. Норми загального права в його буквальному, суто англійському розумінні, застосовувалися американськими судами в порівняно обмежених сферах (наприклад, при розгляді зобов'язань із заподіяння шкоди). Проте загальне право в широкому розумінні, як «право, створене суддями» зберігало важливе місце у правовій системі США. Воно виступало й виступає не стільки як сукупність прецедентів, скільки як своєрідний суддівський метод регулювання суспільних відносин, як особливий стиль юридичного мислення, для котрого притаманний високий ступінь правотворчої активності судів. На відміну від англійського загального права, де діє точне правило прецеденту, загальне право в США створювалось як гнучка і здатна до змін система. Суди федерації і штатів керувалися рішеннями, винесеними більш високою інстанцією, але не вважали себе зв'язаними у своїх власних рішеннях. Казуальний характер права, що складається «від справи до справи», успадкований американським суспільством від колоніальної епохи, в США 19-20 ст. проявився значно сильніше, ніж в Англії – «родоначальниці» прецедентного права. На відміну від Англії, в США загальне право не стало єдиним для всієї країни і має істотні відмінності по штатах. З формально-логічної точки зору загальне право в США ніколи не було загальним, оскільки воно застосовувалося в різних штатах диференційовано, по-різному конкретизуючись в судовій практиці. Таким чином, англосаксонське право суттєво було доповнене американським, що в подальшому зумовило появу більш вдалої назви цієї правової сім'ї – англо-американської. При наявності певних особливостей їй притаманні риси: визнання верховенства права, а не закону. Для цієї системи не характерна наявність кодифі-

кацій як засобу галузевої організації правових норм, які виступають не стільки у вигляді загальної й абстрактної норми поведінки, скільки у способі вирішення судових позовів; важливе місце посідає прецедентне, суддівське право, для якого процесуальні моменти ведення судових справ (пред'явлення й оцінка доказів, заслуховування показань свідків) нерідко мають більше значення, ніж з'ясування істини; право має процедурний і казуальний характер, а не законодавчий і системно-логічний; відмова від широкої рецепції римського права в цій системі як результат має безліч юридичних конструкцій і термінів; відсутній розподіл на публічне і приватне право.

Натомість романо-германська (континентальна) правова сім'я має низку структурних і техніко-юридичних особливостей, які сягають римського права і середньовічних правових традицій: у створенні права держав цієї групи вирішальну роль відігравала не судова практика як в англо-американській системі, а законодавчі й інші нормативні акти королів, у тому числі засновані на римському праві. Буржуазні революції сприяли подальшому зростанню авторитету закону, який перетворився в головне джерело права й інструмент створення єдиного національного правового порядку. У країнах континентальної системи склалися спеціальні юридичні конструкції, що забезпечують визнання верховенства закону. Закон розглядався тут як акт верховної влади, наділений правом встановлювати норми, що мають вищу юридичну силу. На законі стала ґрунтуватися й ієрархія всіх супідрядних і нижчих за своєю правовою силою нормативних актів. З формально-юридичної точки зору в континентальній системі будь-яке рішення суду повинно було ґрунтуватися на писаному праві, на законі, а не на попередніх судових рішеннях, як в англосаксонській системі. Судді в межах континентальної системи могли лише застосовувати право, а не створювати його, як це робили їх англійські колеги. Іншою специфічною рисою континентальної правової сім'ї є кодифікованість його законодавства, що розглядалась як необхідна умова галузевої організації правових норм. Кодекси, на думку юристів 19 ст., повинні були чітко розмежовувати заборонене і дозволене. Континентальна правова сім'я відрізняється від англосаксонської не тільки своїми формами, але й внутрішнім змістом, структурою, юридичною технікою. Наприклад, правова норма розглядається як абстрактне розпорядження, як вище правило поведінки для громадян і державних органів. Таким чином, чимало структурних особливостей права континентальної системи породжені рецепцією римського права. Пристосування римського права до умов нової епохи виявилось в розподілі права на публічне (пов'язане з публічним, суспільним інтересом, поєднуючи приватних осіб під егідою державної влади в єдиний колектив «заради блага всього суспільства») та приватне (зорієнтоване на окремих індивідів, пов'язуючи приватних осіб у процесі захисту своїх особистих інтересів, у тому числі від державного втручання) [8, с. 442-444].

Таким чином, інтернаціоналізація правового життя різних країн і народів призвела до структурування національних правових систем, групування їх навколо найбільш впливових держав та формування світових правових спільнот – сімей права. В минулому столітті світ був по суті поділений на 6 основних правових сімей: далекосхідна (китайсько-японська), мусульманська, традиційна, які виникли в епоху станово-кастового суспільства на ідеологічно-релігійних засадах, англо-американська, романо-германська та соціалістична, які були відповіддю на економічні й політичні умови нового громадянського та капіталістичного суспільства.

Отже, правова система є ширшим поняттям ніж система права, маючи узагальнюючий правовий характер. Система права входить до правової системи, будучи засадничою системою в системі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : Підручник. Пер. з рос. / О. Ф. Скакун. – Харків : Консум, 2004. – 656 с.
2. Кириченко В. М. Теорія держави і права : модульний курс : навчальний посібник / В. М. Кириченко, О. М. Куракін. – К. : Центр навчальної літератури, 2010. – 264 с.
3. Кельман М. С. Загальна теорія держави і права : Підручник / М. С. Кельман, О. Г. Мурашин. – К. : Кондор, 2006. – 477 с.
4. Теорія держави і права. Академічний курс [Текст] : підручник / О. В. Зайчук [та ін.] ; ред. О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 688 с.
5. Волинка К. Г. Теорія держави і права : Навчальний посібник / К. Г. Волинка. – К. : МАУП, 2003. – 240 с.
6. Теорія держави та права : Підручник / Є. О. Гіда, Є. В. Білозьоров, А. М. Завальний, Ю. В. Кривецький та ін. ; за заг. ред. Є. О. Гіди. – К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2011. – 576 с.
7. Ведерніков Ю. А. Теорія держави і права : Навчальний посібник / Ю. А. Ведерніков, В. С. Грекул. – 4-те вид., доп. і переробл. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 224 с.
8. Бостан Л. М. Історія держави і права зарубіжних країн. 2-е вид. перероб. й доп. : Навчальний посібник / Л. М. Бостан, С. К. Бостан. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 730 с.

УДК 340.115.4

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ЗАЛУЧЕННЯ СТРУКТУР ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ЕТНОНАЦІОНАЛЬНІ ВІДНОСИНИ

Линник Т.В.,

к.ю.н., доцент кафедри теорії та історії держави і права

Національний університет державної податкової служби України

У статті розглянуто аспекти нормативного забезпечення діяльності структур громадянського суспільства, залучених у процеси реалізації етнополітичної політики та у відповідні правовідносини. Визначено формат правового впливу на вказані процеси, що втілено у актах законодавства України, процесах імплементації в країні міжнародних стандартів, рекомендаціях парламентських слухань тощо. Автор пропонує шляхи удосконалення правових механізмів залучення структур громадянського суспільства у етнополітичні відносини.

Ключові слова: громадські об'єднання, етнополітична політика, закордонні українці, корінні народи, національні меншини, національно-культурна автономія.

Линник Т.В. / ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРАВОВОЙ РЕГЛАМЕНТАЦИИ ВОВЛЕЧЕНИЯ СТРУКТУР ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА В ЭТНОНАЦИОНАЛЬНЫЕ ОТНОШЕНИЯ / Национальный университет государственной налоговой службы Украины, Украина

В статье рассмотрены аспекты нормативного обеспечения деятельности структур гражданского общества, вовлеченных в процессы реализации этнополитической политики и в соответствующие правоотношения. Определен формат правового воздействия на указанные процессы, воплощенный в актах законодательства Украины, в процессах имплементации в стране международных стандартов, в рекомендациях парламентских слушаний. Автор предлагает пути совершенствования механизмов вовлечения структур гражданского общества в этнополитические отношения.

Ключевые слова: общественные объединения, этнополитическая политика, зарубежные украинцы, коренные народы, национальные меньшинства, национально-культурная автономия.

Linnik T.V. / THEORETICAL BASIS OF LEGAL REGULATION OF CIVIL SOCIETY STRUCTURES INVOLVEMENT INTO THE ETHNIC NATIONAL RELATIONS / National University of State Tax Service of Ukraine, Ukraine

The article deals with aspects of legal regulatory support of involving the civil society structures into the processes of the implementation the ethnic national policy and into the appropriate relationship. Format of the legal impact on these processes embodied in the Ukrainian legislative acts, in the national model of implementation the international standards and in the recommendations of the parliamentary hearings is defined at. Author suggests the ways to improve the coherent legal mechanisms of involving the structures of civil society to the ethnic relations.

Key words: civil associations, ethno-national policy, abroad Ukrainians, indigenous peoples, national minorities, national-cultural autonomy.

В Україні законодавче забезпечення відносин у сфері етнополітичної політики потребує певного удосконалення. На сьогодні у цій сфері діють норми Конституції України, що закріплюють права української нації, національних меншин, корінних народів та закордонних українців. Верховною Радою України схвалено Закони України «Про національні меншини в Україні» від 25 червня 1992 року № 2494-XII, «Про закордонних українців» від 4 березня 2004 року № 1582-IV, «Про засади державної мовної політики» від 3 липня 2012 року № 5029-VI, «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 року № 4572-VI, «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 6 вересня 2012 року № 5207-VI, «Про відновлення прав осіб, депортованих за національною ознакою» від 17 квітня 2014 року № 1223-VII та низку парламентських постанов, зокрема за результатами профільних парламентських слухань.

Водночас аспекти визначення у цих актів моделей залучення інститутів громадянського суспільства у вказані відносини є суперечливими, що свідчить про відсутність

відповідної правової доктрини. Тому актуальною проблемою слід вважати визначення передумов формування цілісної правової теорії залучення структур громадянського суспільства у етнополітичні відносини, що є метою статті. Її завданнями слід вважати окреслення особливостей залучення громадських об'єднань у етнополітичні відносини за чинним законодавством України, визначення специфіки міжнародних стандартів у цій сфері та їх імплементації та застосування Україною, відображення офіційної доктрини у цій сфері, втіленій у низці політико-правових парламентських актів.

Питання правового забезпечення етнополітики традиційно були предметом уваги багатьох вітчизняних авторів, зокрема О. М. Бикова, Б. В. Бабіна, М. О. Баймуратова, О. В. Батанова, О. Л. Копиленка та ін. Водночас ці питання розглядалися насамперед у форматі галузевих юридичних наук без здійснення відповідного теоретико-правового аналізу.

Питання, що становлять предмет парламентських слухань, регламентовано ст.ст. 6, 9, 13, 14 Закону України